

TÜRK EDEBİYATINDA NAKŞÎ MAHLASLI ŞÂİRLER

Dr. Hikmet ATİK
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Poets Having the Nicknames of Naqshi in Turkish Literature

Poets in the Diwan Literature used to write with special nicknames called "mahlas". These nicknames were chosen according to their special features. It sometimes becomes difficult to identify the poets as several of them carried the same nickname. This article examines the ones who wrote using the nicknames "Naqshi".

GİRİŞ

Divân Edebiyatında şairler şiirlerini yazarken mahlas adı verilen bir takma ad kullanıyorlardı. Bu mahlası onlara ya üstadları ya da yakınları veriyor, bazen de bizzat kendileri bu ismi alıyorlardı.¹ Şairlerin mahlas kullanmaları bir gelenek halini almıştı. Edebiyatımızda mahlas verme geleneğiyle oluşturulan ve mahlas-nâme adı verilen eserler de mevcuttur.² Şairlerin kullanmış oldukları bu mahlaslar, onların şiirlerinin başka şairlerin yazdıklarıyla karışmasını engelleyecek bir imza niteliğindedir. Ancak bazı mahlasların birden fazla şair tarafından kullanıldığı zamanlarda ise durum biraz karışık hale gelmektedir.

Mahlaslar şairlerin bazı özellikleri de dikkate alınarak verilmekteydi. Mesela; şairin bir özelliğini ve halini anlatmak için, Hayâlî, Basîrî; psikolojik bir tutum ve vasfını vurgulamak için, Hüzni, Surûri, Kabûli; üstünlük iddiası varsa, İzzetî, Ulvî; İlahî makamlara yakınlık için, Hüdâî, Firdevsî; tevazu ve alçak gönüllülük için de Gubârî, Za'îfi, Fenâî gibi mahlaslar kullanılıyordu. Bazen de doğrudan şairin

¹ Mahlas ve mahlas alma geleneği için bkz. Mehmet Semih, Türk Edebiyatında Mahlaslar, Takma Adlar, Tapşırılmalar ve Lakaplar, Anahtar Kitaplar Yay., İstanbul 1993; Doğan Kaya, Şairnâmeler, KB Yay., Ankara 1990.

² Bkz., İskender Pala, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Ankara 1995, s. 354-355; Ömer Faruk Akün, "Divân Edebiyatı", DİA, İstanbul 1994, IX/394-395.

mesleği göz önünde tutularak Nakşî, Na'î şeklinde mahlas veriliyordu.³

Edebiyatımızda ortak özellikler ya da bir tercihten dolayı şairler bazen aynı mahlası kullanmaktadır.⁴ Mahlasdaş şairler hakkında günümüzde çalışmalar yapılarak okuyucu ve araştırmacıların ilgisine sunulmaktadır.⁵ Biz de bu çalışmamızda Nakşî mahlasını kullanan şairleri tanıtmaya çalışacağız. Çalışmalarımız esnasında, Nakşî Ali Akkirmânî (1065/1655), Nakşî İbrahim (1051/1641-1114/1702), Nakşî Mustafa (Edirneli), (?-?), Mustafa Nakşî Efendi (Eyyüplü) (1178/1764) ve Nakşî Ahmed (?-?) olmak üzere bu mahlası kullanan beş şair tesbit ettik. Bu şairlerden Nakşî Ahmed bir ressam ve nakkaş olmasından dolayı, Nakşî Mustafa da hattat olmasından dolayı mesleklerini göz önünde tutarak bu mahlasları kullanmaktadırlar. Diğer üç şairimizin neden bu mahlası aldıkları hususunda net bir bilgiye sahip olmamakla beraber bunlarında ya meslek ya da başka bir özelliklerinden dolayı bu mahlasları aldıklarını söyleyebiliriz. Şimdi sırayla bu şairlerin hayatlarını şiirlerinden örneklerle vermeye çalışalım.

I- Nakşî Ali Akkirmânî (1065/1655)

Nakşî Ali Akkirmânî, Türk Tasavvuf Edebiyatının önemli ve etkili temsilcilerindendir. Fuad Köprülü (1890-1966) Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar adlı eserinde, Nakşî'yi Yunus Emre tesiri altında yetişen hece ve aruzu başarıyla kullanan bir şair olarak zikrederken⁶ Rıza Tevfik (1868-1949) de onu Sokrates ve İngiliz Şair Arbutnot'la karşılaştırarak onun şiirlerinin edebî ve felsefî kıymetinden bahsetmektedir.⁷ Nakşî'nin şiirleri incelendiğinde, onun felsefî ve tasavvufî konularda ne kadar başarılı şiirler nazmetmiş olduğu anlaşılacaktır. Hece vezniyle yazmış olduğu şiirler çok güzel ve sade söyleyişlerden oluşmaktadır.

Nakşî'nin hayatı hakkında kaynaklarda çok detaylı bilgilere rastlanmaz. Osmanlı Müellifleri'nde, onun Divriği'de doğduğu,⁸ Ayvansarayî'de ise sonra İstanbul'a gelip burada Halvetiliğin Ramazaniye⁹ koluna intisab ettiği ve Kocamustafapaşa Dergahı'nda yetiştiği bilgileri zikredilerek, buradan da irşad için Akkirman'a gönderildiği bilgileri bulunmaktadır.¹⁰ Osmanlı Müellifleri dışındaki kaynaklar, Divriğili olmasından hiç bahsetmeden onun Akkirman'da

³ Mahlas hakkında ayrıca bkz. Ömer Faruk Akün, agm., IX/394-395; Mehmet Semih, age, İstanbul 1993.

⁴ Mustafa İsen, "Divân Edebiyatında Mahlasdaş Şairler", Ötelerden Bir Ses, Divân Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Ankara 1997, s. 195-208.

⁵ Bkz. Ahmet Yılmaz, "Türk Edebiyatında Na'î Mahlasını Kullanan Şairler", İstem, Konya 2003, S.2, s. 77-80; Alim Yıldız, "Fenâî Mahlaslı Şairler", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sivas Haziran 2003, C VII/1, s. 345-355.

⁶ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, TDV Yay., Ankara 1991, s. 17-20.

⁷ Rıza Tevfik, "Akkirmanlı Nakşî Efendi", Yeni Sabah, 26 Ağustos 1944, a.g.y; "İngiliz Şairi Arbutnot ve Şeyh Nakşî Efendi", Yeni Sabah, 2 Eylül 1944.

⁸ Bkz., Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1918, I/171.

⁹ Bkz., Ayvansarayî, Tercümetü'l-Meşâyih, vr. 53b; Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Başlıklar, No: 2307, C.V, vr. 12 vd.

¹⁰ Kocamustafapaşa Dergahı için bkz. Nazif Velikahyaoglu, Sümbüliye Tarikatı ve Kocamustafapaşa Külliyesi, Çağrı Yay., İst. 2000.

yaşamış bir Halvetî dervişi olduğunu belirtir.¹¹

Hüseyin Vassaf, Nakşî'nin, Akkirmanlı ve Şeyh Murad'ın halifesi olduğunu, Ayvansarâyî'nin "Doğrudan Ramazan Efendi'den nâil-i hilafet olmuştur."¹² diye verdiği bilgilerden hareketle, Akkirman'a irşâd için gönderilmiş bulunduğunu belirtir.¹³

Ayrıca, Nakşî'nin doğum tarihi hiçbir kaynakta olmadığı gibi İstanbul'a nasıl geldiği hakkında da bilgiler yoktur. Elimizde İstanbul'a gelişi, Halvetiyye tarikatına girişi, manevi eğitimi, şeyhleri ve müşşidi ile ilgili kesin bilgiler yoktur. Ayrıca tahsili hakkında da yeterli ve kesin bir bilgi yoktur.

Mecelletü'n-Nisâb'da, "Nakşî Ali el-Kırımı, divân sahibi "hasta" kelimesinin delalet ettiği 1065/1655 yılında vefat etmiştir."¹⁴ bilgisi bulunmaktadır. Tuhfe-i Nâilî'de ve Rihlet-i Nakşî adlı notta ise, vefatı "Târâc-ı Nakşî " kelimesinin delalet ettiği 1065/1655 olarak verilmektedir.¹⁵ Mezarı, Akkirman Kalesi surlarının içinde bulunan ve Sultan II. Bayezid tarafından yaptırılan tekkenin hankâhındadır.¹⁶

Nakşî'yi klasik anlamda baksı geleneğinin bir takipçisi olarak değerlendirmek mümkündür. Nasıl ki Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra kültürel hayatta önemli bir yeri olan baksılar artık yeni girilen bu dini anlatan birer dervişe dönüşmüş ve süfî şâirlerce bu gelenek tasavvuf ekseninde hep devam edegelmiştir.¹⁷ Nakşî de bir mutasavvıf şâir olduğundan, şîirlerinde tasavvufî temalar ağırlıkta ve irşâd görevi olması hasebiyle de, müridleri başta olmak üzere halkı eğitime gayesi hep ön plandadır. Sanat gayesinden çok uzak, samimi ve akıcı bir dille eserlerini ortaya koymuştur. Hem aruz hem hece veznini başarıyla kullanarak, bugün bile kolayca anlaşılabilir şîirler yazmıştır.

Nakşî'nin Divân'ının¹⁸ dışında, Manzûme-i Aynu'l-Hayat¹⁹, Manzûme-i Gavriyye²⁰ ve Esrâr-nâme adlı üç tane daha eseri vardır. Bu eserlerin başta Divân olmak üzere çeşitli kütüphanelerde bir çok yazma nüshası mevcuttur. Bunlardan Aynu'l-Hayat ve Gavriyye mesnevi tarzında olup Esrâr-nâme mensur bir eserdir.

¹¹ Bkz., Vassaf, a.g.e., C.V, vr. 12 vd.

¹² Ayvansarâyî, age, vr. 53b.

¹³ H. Vassaf, age, C. V, vr. 12 vd.

¹⁴ Müstakim-zâde Süleyman Saadeddin, Mecelletü'n-Nisâb, KB Tıpkıbasım, Ankara 2000, vr. 428a; Hüseyin Vassaf, a.g.e., C. V, vr. 12.

¹⁵ Nail Tuman, Tuhfe-i Nâilî, MEB Yayınlar Dairesi Nüshası,B/870, II/1089; Rihlet-i Nakşî, 3604/92.

¹⁶ H. Vassaf, age, vr. 12. Vassaf, bu bilgileri verdikten sonra şöyle demektedir: "Akkirman'da zaviyesinde medfun imiş. Oraları Rus istilasında herc ü merce uğradığından şimdi ne hâldedir, zaviye ve türbesi pâyidar mı değil mi mechulândandır."

¹⁷ Bilal Kemikli, Dost İliinden Gelen Ses, Kitabevi, İstanbul 2004, s. 13-25.

¹⁸ Hikmet Atik, Nakşî Ali Akkirmâni Divân'ı (İnceleme-Metin), Basılmamış Doktora tezi, AÜSBE , Ankara 2003.

¹⁹ Suat Umagan, Nakşî Ali Akkirmâni Aynu'l-Hayat (Tenkitli İnceleme Metin), Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniv. SBE, Erzurum 1996.

²⁰ A. Halim Ulaş, Nakşî Ali Akkirmanî Hayatı, Sanatı, Edebi Şahsiyeti ve Gavriye Mesnevisi, Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniv. SBE, Erzurum 1998.

Aynu'l-Hayat ve Ğavriye adlı mesnevîlerini tasavvufî düşünceyle kaleme almış ve dinî-tasavvufî temaları bu eserlerde başarıyla kullanmıştır. Dîvân'ında ise bazen çok girift bir mu'ammâya rastlanabileceği gibi, bazen de çok güzel ve anlaşılır bir Türkçeyle kaleme alınmış şiiirlerle karşılaşılabilir.

Geçmişte eser ortaya koyan bir çok şair, eserini dönemin padişahı ya da bir devlet büyüğüne takdim ederdi. Ayrıca bu onun önemli bir mevkiye gelmesine veya câize almasına vesile olurdu. Fakat Nakşî'de böyle bir gaye hiç yoktur. O maaş ve mevki talebini hiç dile getirmemiştir. Eserlerinde en çok göze çarpan, müridlerini eğitime gagesidir.

Nakşî, kendi şairliğini ve şiiirlerinin güzelliğini yine kendi över.

*´Aceb naôm itdũñ ey Naúşî bu ders-i pür
mu´ammâyı
Naôîriñ yoú cihân içre òudâ óaúúı ki ersiñ er
(G 52/14)*

Gizli sırlara vâkıf olduğunu vurgulamak için de kendine uyarılarda bulunur.

*Yeter fâş eyledũñ bu sırrı Naúşî
Getürmez bilmiş ol bi'llâh zamâne (K 2/71)*

*Daði fâş eyleme Naúşî yeter ehline bu söz
Seni fehm eylemeyenler úaçan ol sırrı duya (G
8/7)*

Tasavvufî manzûmeler kaleme almış olan Nakşî, sonradan gelen şairlerce şiiirleri üzerinde en çok şerh yapılan şairlerdendir.²¹ Onun hâlisâne ve samimî söyleyişlerini ihtiva eden şiiirleri, Zâtî Süleyman Efendi²², Köstendilli Süleyman Şeyhî²³ ve Salahaddîn Uşşâkî²⁴ gibi süfî şairler tarafından şerh edilmiştir.

Nakşî'nin,

*Eyâ sen äanma kim senden bu güftârı dehân
söyler
Veyâ terkîb olan ´unâur yaðud laóm-ı zebân
söyler (G 39/1)*

diye başlayan gazeli Musullu Âmâ Hâfız Osman Efendi tarafından bayâtîarabân makamında ilâhî olarak bestelenmiştir.²⁵ Günümüzde de bazı sanatçılar tarafından okunan bu ilâhî Nakşî'nin şiiirlerinin tesirinin hâlâ devam etmekte olduğuna önemli bir işarettir.

Örnek şiiir:

²¹ Ömür Ceylan, Tasavvufî Şiiir Şerhleri, İstanbul 2000, s. 35.

²² Zâtî Süleyman tarafından yapılan bu şerhin iki nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar: H. Selimağa Kütüphanesi Hüdâî Efendi; no: 591/1; Tire Necip paşa Kütüphanesi; No: 391-5' de kayıtlıdır.

²³ Ali Yılmaz, Köstendilli Süleyman Şeyhî, KB. Yay., Ankara 1989, s. 280. Ancak, Şeyhî'nin yaptığını söylediği bu şerh günümüze kadar ortaya çıkmamıştır.

²⁴ Mehmet Akkuş, Abdullah Selâhaddin-i Uşşâkî (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1998, s. 188. Uşşâkî'nin şerhleri de bu gün elimizde değildir.

²⁵ Bkz. Sadun Aksüt, Türk Müsikisinin Yüz Bestekârı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1993, s. 262-264.

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
 Eyâ sen āanma kim senden bu güftârı dehân
 söyler
 Veyâ terkîb olan 'unāur yaòûd laóm-ı zebân
 söyler

Seni ol saña bildürmek murâdın úasd idüp Mev-
 lâ
 'Anââırdan giyüp bir ùon yüzünden tercümân
 söyler

Yaratdı cümle eşyâyı özin setr eyleyüp anda
 Görüñdi niçe biñ yüzden velî kendi nihân söy-
 ler

Olar kim bilmedi nefsiñ 'arefden almayup der-
 sin
 Degildür Óaúú'a 'ârifler özin bilmez yalan
 söyler

Kimiñdür bunca cünbüşler kimindür nuúú iden
 gevher
 Óziñden olmaduñ 'ârif ki senden özge kân söy-
 ler

Óayâl-i ôıl yeter 'ibret görünen òayme-i ten-
 de
 Degildür nuúú iden āûret derûnuñda duran söy-
 ler

Seúâhüm Rabbühüm òamrın içen 'âşıúlar ey
 Naúşî
 Olurlar bî-mekân anlar mekândan lâ-mekân söy-
 ler²⁶

Nakşî'nin hece vezniyle yazmış olduğu şiire örnek

Göreliden ey güneş yüzli seni
 Yanmışam ben senüñ 'ışúuñ odına
 Úaşları peyveste mestâne gözli
 Yanmışam ben senüñ 'ışúuñ odına

Bulmadum ey perî bu derde dermân
 Ya nice gezeyim vâlih ü òayrân
 Gözlerüm görmeyüp uyúuyu bir ân
 Yanmışam ben senüñ 'ışúuñ odına

²⁶ Hikmet Atik, agt., s. 229.

Vaâfa gelmez derdüm ey úaşı óilâl
Kimseler bilmeklik hâlümden muóâl
Deryâ-yı âteşde semender miââl
Yanmışam ben senüñ 'ışúuñ odına

Çün úabûl eyledi kendüñe beni
Ya niçün yaúmayam cânile teni
Sevdürüp göñüle ben âdir seni
Yanmışam ben senüñ 'ışúuñ odına

Neyleyim Naúşiyâ böyledür zamân
Aâladur 'âşıúı hiç virmez emân
Söz budur muóaaãal ey úaşı kemân
Yanmışam ben senüñ 'ışúuñ odına²⁷

II- Nakşî İbrahim (1051/1641-1114/1702)

Kaynaklara göre asıl adı İbrahim olan şair şiirlerinde Nakşî mahlasını kullanmıştır. Doğum yeri İstanbul olan şairin doğum tarihi de 1051/1641'dir.²⁸ Doğum tarihi ile ilgili farklı değerlendirmeler de bulunmaktadır.²⁹ Ancak biz kaynakların büyük çoğunluğunun beyanını esas alarak 1051/1641 tarihini doğum tarihi olarak kabul ediyoruz.³⁰ Tuhfe-i Nâilî'de Deli Hüseyin Paşa Kethüdası Mehmet Ağa'nın oğlu olduğu ve İstanbullu, Şehzâde Câmîi şeyhi olarak belirtilmektedir.³¹

Nakşî İbrahim Efendi, Sünbüliye tarikatına mensup âşık bir şairdir. İstanbul'da bazı câmilerde vâizlik yapmıştır. Dîvânı vardır.³² 26 Safer 1114/22 Temmuz 1702 tarihinde vefat etmiştir. Mezarı İstanbul'da Hekimoğlu Ali Paşa Câmîi bahçesindedir.³³ Halvetiyye Tarikatı'na mensup olduğu ve mensubu olduğu bu tarikatın manevî eğitimini aldığı yine kaynaklarda belirtilmiştir. Ayrıca, Koca Mustafa Paşa Tekkesi Şeyhi Alaeddin Efendi'ye intisap ederek ondan aldığı eğitimle tahsilini tamamlamıştır.³⁴

Nakşî İbrahim, 1090/1679 yılında hacca gitmiştir. H. Vassaf onun hacca gitmesini şöyle anlatır: "Harem-gâh-ı 'îrfân-ı sedâd olan kalb-i şeriflerinden nakş-

²⁷ Hikmet Atik, agt., s. 373.

²⁸ Sâlim, Tezkire-i Sâlim, İstanbul 1315, s. 682; Şeyhî Mehmet Efendi, Vakayiü'l-Füdalâ (Şakaiku'n-Nu'mâniyye Zeyilleri), Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, IV/208; M. Nail Tuman, Tuhfe-i Nâilî (Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri; Talim Terbiye nüshası) II/293.

²⁹ Bkz., Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Başlıklar, No: 2307, C.III/289.

³⁰ Nakşî İbrahim'in doğum tarihi ile ilgili bilgilerin değerlendirmesi için bkz., F. Gül Göksoy (Öztürk), Nakşî İbrahim Dîvânı (Gazeller) İnceleme-Metin, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1998.

³¹ M. Nail Tuman, age, II/1091; Şeyhî Mehmet Efendi, age., s. 208; Hüseyin Vassaf, age., III/289; M. Süreyya, Sicill-i Osmânî, Bsy., 1311, I/114; M. Nail Tuman, age, II/1091.

³² Şemseddin Sami, Kâmûsu'l-A'lâm, Ankara 1996, VI/4598; Haluk İpekten vd., age, s. 317.

³³ M. Nail Tuman, age., II/1091.

³⁴ Salim, age., s. 682; Hüseyin Vassaf, age., III/289.

1 mâsivâyı sildikten sonra 1090 senesinde otuz yaşında iken Haremeyn-i Muhteremeyni ziyârete gelmiş ve yine tahsîl-i kemâlât ü mücâhedât ile iştigâl idüp yedi sene bu hâl üzere kalmıştır.³⁵ Daha sonra da şairin İstanbul'da halkı irşad etmek amacıyla farklı camilerde vâiz olarak görev yaptığı kaydediliyor. Bu câmiler, 1098/1685 yılında İstanbul Rumelihisarı'nda bulunan Fatih Sultan Mehmed Câmii, sonra da Üsküdar Atik Valide Sultan Câmii'dir.³⁶ Atik Valide Camii'nde bir süre hadis de okutmuştur.³⁷ Daha sonra da Şehzâde Sultan Mehmed Han Câmii vâizliğine atanmış burada görev yaparken 1114/1702 tarihinde vefat etmiştir.³⁸

Abdullatif Zârî vefatına şöyle tarih düşmüştür.³⁹

*Hem-nâm-ı òalîl-i Óaú Naúşî ki anuñ dâ'im
Derd-i dil-i zârîña eylerdi müdâvâ hû*

*Ol sâlik-i âgâha olmuşdu bu devr içre
Maülûb-ı temennâ hû maóbûb-ı dilârâ hû*

*Dergâh-ı Óaúa rûó-ı pâkini niââr itdi
Şevûıyla deyüp bir kez Yâ Óaoret-i Mevlâ hû*

*Sa'y eyleyerek cânı cânâna ulaşdırdı
Úad nâle mine'l-úurba mâ en yetemennâ hû*

*Ervâó -ı selef Zârî geldi didi târiðin
Cennetde de ey Naúşî gel hû diyelüm Yâ hû
1114/1702*

Nakşî İbrahim'in bilinen tek eseri üç nüshası bulunan Dîvân'ıdır.⁴⁰ Dîvân üzerinde sadece gazelleri ele alınarak yapılmış bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır.⁴¹

Nakşî İbrahim'in şiirlerine örnek;

*Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün
Hevâ berg-i gül üzre äubó-dem óannitme nem
dökmüş
Meger bî-çâre bülbül dîdesinden eşk-i dem
dökmüş*

Dizilmiş dâne dâne òâl-i ruòsârında cânânıñ

³⁵ Hüseyin Vassaf, age., III/289.

³⁶ Şeyhi Mehmed Efendi, age., s. 208; Salim, age., s. 682; Hüseyin Vassaf, age., III/289; M. Süreyya, age., I/114.

³⁷ Şeyhi Mehmed Efendi, age., s. 208.

³⁸ Hüseyin Vassaf, age., III/289; Şemseddin Sami, age., s. 4598.

³⁹ Salim, age., s. 682; Hüseyin Vassaf, age., III/289.

⁴⁰ Bu nüshalar; 1-Süleymâniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü no: 2709/1, 2- Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum Eserler no: 463/3, 3- Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi, no: 1586/2.

⁴¹ F. Gül Göksoy (Öztürk), agt., Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1998.

Göñüller mürâunu âayd itmege güyâ ki yem dök-
müŝ

Óisâb idüp helâki úaãdına ´azm itmiş ´uŝŝâúuñ
Gubâr-ı ðaúúı ile defter-i óüsne raúam dök müŝ

Úızardı ´ârızı ðann eyleme ´uŝŝâúa ðıŝmından
O ðûn-ı ðançer-i müjgânı ruðsârına dem dök müŝ

Niçe bâzâr-ı ´ıŝúda naúd-i dil virilmez ey
Naúŝî

Metâ´-ı óüsniñi ´âŝıúlara ol àonce-fem dök-
müŝ⁴²

Mefâ´îlün Mefâ´îlün Mefâ´îlün Fa´lün

Cemâl-i ŝevú ile dâim âfitâb eyler raúã
Hem ol âafâ ile câm-ı ŝarâb eyler raúã

Derûnun âteŝ idüp hem döner firaúından
Anuñ ol âb-ı rûðı hem kebâb eyler raúã

Felekde ŝevú-ı rûðuñla gezer taóayyürde
Siyah zülfüñ için mâh-ı tâb eyler raúã

Òurûŝ-ı ´aŝúla ´âŝıú semâ´a girmişdür
Senüñ visâlüñ için âsiyâb eyler raúã

Ahsentü naómuña Nakşî ki vecd alup diller
Senüñ güftüñ ile ŝeyò ü ŝâb eyler raúã⁴³

III-Mustafa Nakşî Efendi (Eyyüplü) (1178/1764)

Nakşî mahlasını kullanmış olan üçüncü şairimiz ise aynı zamanda bir hattat olan Eyüplü Mustafa Nakşî Efendi'dir. şiir, hat, inŝa (münŝî) ve müŝikî ile de ilgilenmiş olan Mustafa Nakşî Enderun'da tebdil hasekisi⁴⁴ olarak çalıŝmıştır. Sülüs ve nesih yazıyı güzel icra etmeyi, Yedikulelizâde Seyyid Abdülhalim Efendi'den Enderun-ı Hümayún'da meŝk ederek öğrenmiştir. Ayrıca kaynaklarda kahveci baŝı olduğu bilgisi de vardır.⁴⁵ Hayatı hakkında detaylı bilgiler olmamakla beraber onun hattat olduğu bilgisi kesindir. Tuhfe-i Hattâtin'de hakkında zikredi-

⁴² F. Gül Göksoy (Öztürk), agt., s. 162-163.

⁴³ F. Gül Göksoy (Öztürk), agt., s., 163.

⁴⁴ Tebdil Hasekisi: Hasekilerden Padiŝahların tebdil geziŝlerinde beraber bulunanlar hakkında kullanılır bir tabirdir. Halk arasında bunun yerine "tebdil eskisi" denilirdi. Hasekilerden ayrılan bu tebdillerin sayısı 12 idi. Lüzumu halinde bunlar kıyafet deđiŝtirerek İstanbul'da dolaŝırlar ve gizli emirlerle vilayetler vesair yerlere de gönderilirlerdi. (Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983, III/429).

⁴⁵ Müstakim-zade Süleyman Sadeddin, Tuhfe-i Hattâtin, İstanbul 1928. s. 558.

len 'tebdil hasekisi' olarak çalışmış olması onun saray ve dönemin ileri gelenleri ile olan dostluğunu da akla getirmektedir.

Vefat tarihi kimin düştüğü belli olmayan şu sözlerdir.

Miftâou'l-cenneti lâ ilâhe illa'llâh (1178)

23 Rebiü'l-evvel Perşembe 1178/1 Ekim 1724. Üsküdar'da Yeni Câmi civarında medfundur.⁴⁶ Tuhfe-i Hattatın'de yukarıdaki tarih verildikten sonra vefatı şöyle anlatılmaktadır:

"Şehr-i Rebiü'l-evvel yirmi üçüncü pençşenbe günü sabah namazında Aya-sofya-i Kebîr'de namazını edâ ve Üsküdar'da vaki' Cedid Mustafa Hanı civarında 'azm-i cinân-ı câvidânî eyledi."

Daha sonra da onun çeşitli hat sanatlarıyla yazdığı eserlerinin yanında müsi-ki, şiir ve inşâ ile ilgili eserleri olan meşhur biri olduğundan bahsedilmektedir.⁴⁷ Keşfü'z-Zünûn Zeyli'nde onun Türkçe bir Dîvân'ı olduğundan bahsedilmektedir.⁴⁸

Nakşî Mustafa'nın şiirine örnek:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

*İlâhî son nefesinde rehberim îmân-ı kâmil úil
Resûlün aşûına cürmüm 'afv-ı lüüfuña nâil úil*

*Ne rütbe şer ile oldum ise ben garúa-ı isyân
'Înâyet eyleyüp eyle niyâzım ðayra şâmil úil*

*Dirilüp cümle maðlûú cem' olunca yevm-i
maðşerde
'Aðâb-ı seyf-ı úahrından bizi luüfuñla zâil
úil*

*Meded senden şefâ'at menba-ı âulûân-ı
kevneynin
Vefûr-ı şefúatiñ biz ümmeti üzre delâil úil*

*Kerem it her huâúda ðurrem eyle úahra
lâyıúsam
Keremiñ şânına lâyıú ne ise bana vââil úil*

*Cemâl-i bâ-kemâliñ gösterüp bu 'ayn-ı müştâúa
Tecellî it hemin envâr-ı nûr ile muúâbil úil*

Bi-óamdi'llâh müselmânım meded îmânım Allâhım

⁴⁶ M. Nail Tuman, age, II/1091; Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin, age, s. 558

⁴⁷ Müstakim-zade Süleyman Sadeddin, age, s. 558.

⁴⁸ Bağdatlı İsmail Paşa, İzâhu'l-Meknûn fî Zeyli ala Keşfi'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn, İstanbul 1947, II/535.

Şaşurma dâima Naûşî úuluñ bu 'ilme 'âmil úıl⁴⁹

IV- Nakşî Ahmed (?-?)

Nakşî Ahmed Efendi, İstanbul'da doğmuştur ve Ahırkapısı Mahallesinden'dir.⁵⁰ Nakkaşlıkla uğraştığından bu adı almıştır. Nakkaşlıkta çok usta olup adeta ünlü Çinli ressam Mani⁵¹'den sonra ikinci Mani'dir.⁵² Hem Tezkiretü's-Şu'arâ hem de Meşâ'irü's-Şu'arâ'da onun nakkaşlığı ve hattatlığı hakkında çok güzel ifadeler geçmektedir. Hasan Çelebi onun için "zamanında engüşt-nümâ-yı halk-ı cihân ve nakşbendlikde dil-pezir-i ehl-i zamân idi."⁵³ diye bahsetmektedir.

Âşık Çelebi'nin de Meşâ'irü's-Şu'arâ'sındaki şu ifadeler çok manidardır: "Evelâ nefis bir nakkaştır. Eline yazmak için ince bir kalem olsa adeta gökyüzünde bir kuyruklu yıldız peyda olur. Duvara bir yağmur resmi çizse hemen yağmur yağmaya başlar. Yere bir gül bahçesi çizse, o güllerin kokusundan ve güzelliğinden bir anda yaz mevsimi gelir. Eğer bir içki ve eğlence resmi yapsa görenler sarhoş olur. Eğer bir kadın resmi çizerse de ehli mâna (Allah'ı bırakıp) resme tapar hale gelir. Şeker yazsa üzerine arılar üşüşür. Gül yazsa kokusu ortalığı kaplar. Şarap yazsa gören insanları sarhoş eder."⁵⁴

Nakşî Ahmed, iyi bir ressam ve hattat olmasının yanında aynı zamanda hicivler de yazan bir şairdir.⁵⁵ Âşık Çelebi, onun şairliğini "nakkaşlıkla kana'at etmeyüp şâir-i mâhir ve esnâf-ı şî're kâdirdir ve heccâvdır."⁵⁶ diye belirtir. Ancak onun belki hattat, şair ve ressamlığından sonra ki en önemli özelliği iyi bir astrolog ve muvakkit olmasıdır. Ki bu özelliğinden dolayı kendisi Süleymaniye Camii'nde muvakkitlik yapmıştır.⁵⁷

Onun bu özelliğini de yine Aşık Çelebi mübalağalı olarak şöyle zikreder;

"O bir müneccimdir, yıldızlarla aşıklık derecesinde ilgilidir. Eline hiçbir alet (usturlap) almasına gerek yoktur; zaten yıldız bilimi onun avuçlarının içinde gibidir. O avucunun içi gibi gökyüzünü güneşin ve diğer gezegenlerin hareketle-

⁴⁹ Nakşî Mustafa, Dîvan, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa, No: 418.

⁵⁰ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1978 s. 1000; Filiz Kılıç, Aşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ, İnceleme Tenkitli Metin II, AÜSBE, Ankara 1994, s. 473.

⁵¹ Mani; Meşhur Çinli bir ressamın adıdır. Sâsâniler zamanında Şapur devrinde İran'a gelmiştir. Burada Zerdüştlük ile Hıristiyanlığı incelemiş ve bunların ikisini birleştirerek yeni bir mezhep kurmuştur. Bu dinin adına da Mani Dini (Maniheizm) denmiştir. Daha çok Çin'de yayılmış ve kutsal kabul ettikleri kitapları da Mani'nin kendine vahiy yoluyla mucize olarak geldiğini iddia ettiği resimlerle süslüdür. (İskender Pala, Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, s. 357). Hasan Çelebi de Nakşî Ahmed'i bu ressamla karşılaştırıyor ve ondan sonra ikinci bir Mani olduğunu söylüyor.

⁵² Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age., s. 1000; Beyânî Mustafa b. Cârullah, Beyânî Tezkiresi, Haz., İbrahim Kutluk, Ankara 1997, s. 84.

⁵³ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age., s. 1000.

⁵⁴ Bkz. Filiz Kılıç, agt., s. 473-475.

⁵⁵ Mustafa İsen, Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı, Ankara 1994, s. 281.

⁵⁶ Filiz Kılıç, age., s. 474.

⁵⁷ Mustafa İsen, age, s. 281; Filiz Kılıç, age., s. 474; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age., s. 1000; Şemseddin Sami, age, VI/4598; Haluk İpekten vd., age, s. 317.

rini çok iyi bilir. Ve bu özelliği sayesinde namaz vakitlerini tayin edebilir.”⁵⁸ Nakşî Ahmet muvakkit olmasından dolayı olsa gerek hiç boşa vakit geçirmeyen, sürekli ilim ve kemâlât ile uğraşan birisidir.⁵⁹

Tuhfe-i Nâilî’de muvakkıtlığı belirtildikten sonra III Mehmet devrinin ilk yarısında vefat ettiği bilgisi verilmektedir.⁶⁰ Şiirlerine örnek olarak verebileceğimiz aşağıdaki şiiri Şah Kulu Nakkaş’a geciken bir arzusu için yazdığı rivayet edilir.⁶¹

Fâ’ ilâtün Fâ’ ilâtün Fâ’ ilâtün Fâ’ ilün
(*Fe’ ilâtün*) (Fe’ ilün)

Gönlümü eglemege ‘Ali ‘ışûına begüm
Gel bâri eyle sîneme bir Zülfiûâr naûş

İltür âuya âusuz getürür Mânî-yi revân
Dest-i leûâfetinde olan âb-dâr naûş

Alma gözüm yaşını âaûin naûş-ı öüsünüñi
âu uouınınca olmaz igen pâyidâr naûş

Her yiri kevkübün izidür ôâk-rîz iden
Olsa ‘aceb mi yüridüğün reh-güzâr naûş

Şah Ūulı ââyet pesend idüp úılıcuñla alduñ
*Diyüp Naûşî virüp zevú eyler naûş*⁶²

Bu şiirden başka, elimizde Nakşî Ahmed’in şiirlerine örnek olarak Meşâiru’ş-Şua’râ ve Tezkiretü’ş-Şua’râ’da geçen şu beyitler de vardır.

Çâu itme sinen ey dil ol gül’izâra úarşu
Açılmaú olmaz igen evvel bahara úarşu

Gönüller mürgu úonmaúdan egilmiş
Nihâl-i tâzedür ol iki ebru

Toyar mı ðançerine teşne gönlüm
Kişi âuyı çok içer olsa sayru

Alaldan gönlümi baúmaz baña ah
*Gönüllü oldu ol dil-ber gönüllü*⁶³

⁵⁸ (Buraya aldığımız bilgileri sadeleştirerek verdik) Bkz. Filiz Kılıç, age., s. 474.

⁵⁹ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age., s. 1000; Mustafa İsen, age, s. 281; Filiz Kılıç, age., s. 474; Beyânî, age., s. 84.

⁶⁰ M. Nail Tuman, age, II/1091.

⁶¹ Filiz Kılıç, a.g.t., s. 475; Mustafa İsen, age, s. 281.

⁶² Bu beyitte vezin problemi var.

⁶³ Filiz Kılıç, age, 474; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, age, s. 1000.

V- Nakşî Mustafa (Edirneli)

Mevlevî Tarikatına mensup olan Mustafa Nakşî Dede, kendisi Edirnelidir. Mısır'a gitmiştir ve Kahire Mevlevihanesi post-nişinlerindedir.⁶⁴ Konya'da Mevlevî dergahında iken 1240/1825'de Mısır'a giderek oraya şeyh olmuştur. Fatin Tezkiresi'nde onun Kahire Mevlevihânesi'ne şeyh oluşu, "ikiyüz elli dört senesi Kâhire-i mezbûre Mevlevihanesi meşihatine zevk-sâz-ı irşâd olmuştur." diye anlatılmaktadır.⁶⁵ Tuhfe-i Nâilî ve Sicill-i Osmânî'de Sultan Abdulaziz (1861-1876) devrinin ortalarında vefat ettiği belirtilmektedir.⁶⁶

Çalışmalarımız esnasında Nakşî Mustafa tarafından kaleme alınan fazla bir şiire rastlayamadık. Onun Tuhfe-i Nâilî ve Fatin Tezkiresi'nde'de geçen Nazîf Ahmed Bey adında biri tarafından yapılan bir eserin tasnifine yazmış olduğu cevherî tarih manzumesi bulunmaktadır.

Tarih-i Mücevher

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
(*Fe'ilâtün*) (Fe'ilün)

Şâ'irânın cem' idüp âsârını bi'l-imtiôân
Yapdı bir mecmu'a-i ra'nâ Nazîf öoş nüvîs
Birbirine naûl ile eóad ü aşarât ü mi'ât
Heşt tariò oldı Naûşî işte bu beyt-i selîs

Ne nefis oldı Nazîf Ahmed Begin mecmu'ası
*Oldı nev mecmuası Ahmed Nazîf'in pek nefîs*⁶⁷
1235/1820

SONUÇ

Edebî sahamızda binlerce şairimiz, hayallerindeki kusursuz sevgiliyi öven şiirler kaleme almıştır. Kalplerinde sevgiliye karşı hissettikleri samimi aşkı dizelerle ifade etmeye çalışmışlardır. Bu şiirleri kaleme alırken de kendilerine uygun mahlaslar seçerek bu ismi imza olarak şiirlerinin içinde zikretmişlerdir. Nakışla ilgilenen ve nakkaş manasına gelen Nakşî mahlasını da farklı gerekçelerle beş şairimiz kullanmıştır. Biz de bu şairlerin kısa biyografilerini ve şiirlerinden örnekleri çalışmamızda ortaya koymaya çalıştık.

⁶⁴ Şemseddin Sami, age, VI/4598; Haluk İpekten vd., age, 1998, s. 317.

⁶⁵ Davud Fatin, Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr, Bsy. 1281/1865, s. 418.

⁶⁶ M. Nail Tuman, age, II/1092; Mehmet Süreyya, age., IV/II/171.

⁶⁷ Nâil Tuman, age, 1092; Davud Fatin, age, s. 418.